

ÉN KÆMPE og mangfoldige lilleputter

Positioneringsmuligheder som religiøs minoritet i Danmark

BIRGITTE SCHEPELERN JOHANSEN

Lektor ved Københavns Universitet
Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier
bjohansen@hum.ku.dk

Flere steder i Danmark oplever folkekirken, at dens position som 'folkets kirke' er i forandring. Mange steder er der en øget diversitet i religiøsitet og livstydninger blandt de mennesker, der henvender sig til kirken i forbindelse med ritualer og sjælesorg, og i en række sogne (for eksempel omkring Gellerup, Tingbjerg eller på ydre Nørrebro) er kirken ikke længere den eneste, endsige nødvendigvis den mest centrale religiøse organisation i området. Så lokalt er folkekirken kommet i mindretal, og ifølge fremskrivninger fra religionssociolog Brian Arly Jakobsen er det en reel mulighed, at folkekirken inden for en 35-årig periode vil miste sin status af majoritetskirke på landsplan. Folkekirken stilles derved – om end på nogle afgrænsede parametre – på sin vis mere på lige fod med andre religiøse organisationer og fællesskaber, der lever i en minoritetsposition. Samtidig indtager kirken som statsligt understøttet institution med en forpligtelse på at tage imod alle dem, der henvender sig, vedvarende en særlig status i det danske samfund.

I denne artikel vil jeg, som et indspark til overvejelserne om denne situation, bringe netop minoritetsbegrebet i spil som et prisme, der måske kan vise sig interessant at tænke igennem; både i forhold til at forstå nogle af de vilkår, som andre religiøse fællesskaber end de folkekirkelige lever og agerer under; dels i forhold til at tematisere nogle af de muligheder som en mindretalsposition måske fører med sig. Det skal i den forbindelse understreges, at jeg bidrager til samtalen som minoritetsforsker med religionssociologisk baggrund - og dermed hverken som teolog eller som indgående kender af Folkekirkens mangfoldige udtryk og daglige erfaringer med religionsmøder. Jeg vil derfor overlade det til andre med bedre kendskab til folkekirken at foretage oversættelsen. Mere præcist vil jeg tage fat i tre ting, der set fra et minoritetsfagligt synspunkt, ofte vil være på spil i den levede erfaring med at agere i og fra en minoritetsposition. Det vil sige, at jeg i mindre grad vil sige noget om de specifikke historiske omstændigheder, der har ført til denne eller hin religiøse minoritets tilstedeværelse i Danmark, og mere om de eksistentielle livsvilkår som minoritetspositionen mere generelt typisk vil rumme.

AT VÆRE MINORITET

Den første ting, jeg vil fremhæve, er, at minoritet altid er noget, man er eller bliver i relation til andre. Det er en særlig social position, der opstår, idet man i sin måde at leve på, agere på, tro på, eller se ud på afviger fra det, der i en given kontekst anses for normalt, legitimt eller forventeligt. At være minoritet handler dermed om de livsmuligheder, som udfolder sig, når man ikke har de kollektivt sanktionerede normer i ryggen men tværtimod mere eller mindre eksplicit kommer på tværs af dem. Der ligger dermed i begrebet minoritet en indbygget antagelse om magtmæssig asymmetri, idet minoritetspositionen indebærer, at andre instanser netop har magt til og mulighed for at gøre sådanne normer socialt og politisk gældende.

Minoritet er dermed et begreb, der snarere end at udsige noget substantielt om en given afvigelses art, søger at indfange noget om den placering en bestemt kategori af mennesker har fået i det sociale puslespil. At beskrive irakiske yazidier som minoritet siger derfor i første omgang ikke noget om deres gudsyndelse eller organiseringsformer. Beskrivelsen fortæller derimod, at yazidier i Irak lever under andre kollektivets normsættelse, og beskrivelsen inviterer derfor altid til at spørge til, hvem disse andre er (i dette tilfælde for eksempel bestemte sunni-muslimske grupperinger), hvilke normer der sættes (for eksempel i forhold til den rette gudsyndelse), hvordan disse normer opretholdes, og hvordan brud på dem sanktioneres (for eksempel gennem tolerance, tvangsomvendelse, fordrivelse eller andet). At beskrive den danske folkekirke som minoritet i Gellerup (uden sammenligning i øvrigt til yazidiernes situation i Irak!) kunne på lignende vis åbne for en nysgerrighed overfor, om der er dominante andre (organisationer, grupperinger, strømninger), der har indflydelse på kirkens virke; hvilke normer der gøres gældende (for eksempel sekulære normer eller andre religiøse traditioner), hvordan kirken afviger herfra, og hvordan dette sanktioneres eller udmønter sig i praksis osv.

Nogle forskere taler derfor hellere om minoritets-positioner eller om at være minoriseret, end om 'en minoritet', netop for at understrege, at der er tale om en social dynamik, der kan være mere eller mindre omfattende, og som kan skifte over tid. At være jøde i Tyskland i tiden op til og under 2. verdenskrig kan således siges at udgøre en nærmest total minorisering, idet det at være jøde eller blive klassificeret som jøde i relation til en arisk norm havde konsekvenser for stort set alle områder af ens liv (og jo i sidste ende for ens mulighed for liv overhovedet). I andre tilfælde kan minoriseringen være mere usynlig eller afgrænset til bestemte situationer eller aspekter af ens liv. Det vil for eksempel ofte være tilfældet for jøder i Danmark i dag, hvor afvigelsen fra bestemte normer (religiøse, sekulære, etniske, sproglige) nok kan blive gjort relevant i en række sammenhænge (og nogle gange på ganske ubehagelige måder), men hvor den overordnede samfundsindretning langt hen ad vejen er lagt an på, at folks religiøse eller etniske tilhørsforhold ikke bør spille en rolle i de fleste daglige interaktioner. Arten af minorisering handler således også om, hvorvidt folk i det givne samfund (og her kan samfund være alt fra en stat til et lokalt område) insisterer på eksistensen og vigtigheden af bestemte kollektive normer, eller om det givne samfund snarere er præget af stor variation, normative krydspres kunne vi kalde det, som gør det vanskeligt at fastholde og sanktionere kollektive normer.

MINORITETSRELIGION

Når vi taler om minoritets-religion i Danmark i dag, kan man så sige noget mere præcist om, hvad det er for normer, der typisk kommer i spil i minoriseringsprocesser? På et overordnet samfundsniveau er der selvfølgelig det forhold, at Danmark historisk set har været og stadig er formet af en særlig variant af protestantisme. Omkring 3/4 af befolkningen er således medlemmer af den evangelisk-lutherske kirke, og kirken har i en del sammenhænge en privilegeret relation til og samarbejde med andre offentlige institutioner som folkeskolen, Folketinget, hospitalsvæsenet osv. Man kan med rette anføre, at tilslutningen til den evangelisk-lutherske forkyndelse i Danmark er en noget broget og ustadig størrelse, lige som en jævnlig kirkegang bestemt ikke er et majoritetsfænomen. Men selv om graden af tilknytning til kirken varierer, så former den protestantiske arv og kirkens tilstedeværelse stadig vores forestillinger om, hvad religion overhovedet er, og dermed også de normer for og forventninger til religiøse udtryksformer, som andre religiøse traditioner bliver holdt op i mod.

Man kan således i Danmark finde en række prototypiske antagelser om, hvad religion er, for eksempel at religion først og fremmest handler om at tro; at religiøs tro typisk forstås som et indre subjektivt anliggende; at tro knytter an til et transcendent forhold og dermed indebærer en overskridelse af det, der kan vides; og at tro kan indgå i en større dogmatisk og praktisk/rituel pakke, som man abonnerer på, hvis man er rigtig religiøs. Sådanne antagelser om religion er endvidere ofte indlejret i en bestemt friheds- og rettighedstænkning, der betoner en vis beskyttelse af og respekt for religion netop som tro (man må tro og tænke, hvad man vil), samtidigt med at mange danskere har det noget stramt med religion som den 'fulde pakke'. En del af den protestantiske historie er nemlig også sekulariseringens historie, hvor samfundets udvikling såvel som den enkeltes frigørelse kobles sammen med en stadig indskrænkning af religionens domæne. Sekularisering er måske mere end noget andet kompartmentalisering, og en sådan kompartmentalisering implicerer et begreb om religion, der forviser det til det personligt etiske, til det eksistentielle, til det der kan tros men ikke vides. At være 'meget religiøs' vil derfor typisk blive anset for gammeldags, umoderne eller noget, der hører andre steder i verden til.

Afvigelse fra majoritetsnormer på det religiøse område kan således både handle om at tilhøre andre religiøse traditioner end protestantisk kristendom, og det kan handle om at leve med en religiøs tradition på måder, der afviger fra sekulære forventninger til, hvordan man er religiøs på en ordentlig måde i et moderne samfund. Men det kan også i nogen grad handle om selve det at være konstant eksponeret netop som religion. Den protestantiske historie former stadig den tidlige rytme i samfundet med ugentlige såvel som årlige helligdage og kollektive højtider, den er indlejret i sproget, og i sangtraditioner, der vedligeholdes i såvel som uden for kirken (for eksempel i skolerne og på højskolerne). Denne position som samfundsindlejret og -understøttende tradition gør det på godt og ondt lettere for protestantismen at være umarkeret som religion, og den protestantiske tilstedeværelse i Danmark kan således i mange sammenhænge blive tolket som udtryk for blot og bart dansk kultur. Eller som den nu afdøde biskop Jan Lindhardt rammende har sagt det: "Danskerne behøver ikke at gå i kirke, for de går i danskhed hver dag" (citeret fra Kristeligt Dagblad, 19.januar 2018). En sådan indlejring i det daglige liv vil typisk være sværere for minoritetsreligioner, der derfor ikke sjældent oplever at blive markeret netop som religion. Det er således ikke en usædvanlig majoritetsantagelse, at personer med minoritetsreligiøse orienteringer må være meget religiøse, mens det i højere grad er muligt som majoritet at insistere på allehånde grader, blandinger og variationer af ens religiøse tilhørsforhold.

USYNLIG OG HYPER-SYNLIG

Og det bringer mig frem til den anden ting, nemlig at livet i en minoritetsposition ofte indebærer en ufrivillig vekslen mellem at være usynlig og at være hyper-synlig. Hvordan denne vekslen udspiller sig og hvor meget kontrol, man har over den, afhænger ikke mindst af, om minoriseringen knytter an til bestemte fysiske eller materielle træk, som man ikke umiddelbart kan lægge fra sig. Der kan således være særlige måder at se ud på eller tale på, der gør, at andre mennesker umiddelbart afkoder én som 'en af den slags', når man færdes i det offentlige rum. Dette vil for eksempel vil være tilfældet for mennesker med mellemøstligt udseende (alle forbehold taget for den mangfoldighed, der ligger i en sådan generalisering) i Danmark

i dag, der ofte bliver antaget for muslimer – hvad enten de nu de facto er muslimer eller ej. Sådanne koblinger mellem bestemte kropstegn og religion er naturligvis ikke selvfølgelige men et resultat af, at bestemte historier og billeder, der etablerer en sådan forbindelse, cirkulerer indflydelsesrige steder i samfundet. Der er således ikke på samme måde etableret stabile forbindelser mellem det, at have bestemte former for syd- eller sydøstasiatisk udseende og så hinduisme (selv om en betydelig andel af hinduer i Danmark har indisk eller srilankansk baggrund) eller katolicisme (selvom en betydelig andel af katolikker i Danmark har filippinsk baggrund). Synligheden betyder typisk, at man løbende skal forholde sig til spørgsmål om ens religion fra andre, at man kan opleve at blive holdt ansvarlig for eller indforskrævet som ekspert om en religiøs tradition, eller man kan opleve at ens religion kommer til at fylde uforholdsmæssigt meget i andres tilgang til eller omgang med én.

Anderledes hvis ens minoritets-religiøse tilhørsforhold først viser sig, når man selv inviterer folk ind i den del af ens liv. I dette tilfælde vil minoritetserfaringen typisk snarere være præget af usynlighed, fordi andre mennesker ofte antager, at man er 'normal' – det vil sige: lige som dem selv – med mindre, man gør dem eksplicit opmærksom på det (det kan for eksempel være i forhold til spisevaner, højtider, bestemte værdiorienteringer, eller kulturelle referencerammer). Denne usynlighed stiller typisk én over for et valg: enten lader man den anden forblive i sin uvidenhed og accepterer dermed, at ens måde at være i verden på forbliver skjult eller ikke-ankendt. Eller man kan vælge 'at komme ud' i situationen, hvorved man eksponerer sin afvigelse. Hvordan det 'at komme ud' opleves, vil afhænge meget af både den, man interagerer med, den status som den pågældende afvigelse har, og hvad der er på spil for en selv i situationen (om man for eksempel er afhængig af den anden eller om man kan tillade sig at være ligeglad). Men en del forskning peger på, at selve det løbende at skulle træffe sådanne valg er slidsomt, og ikke mindst hvis man har tidligere erfaringer med negative reaktioner, så kan man udvikle forskellige former for uro og undvigeadfærd over for situationer, hvor man kan blive 'afsløret'.

OBJEKTIVERINGSPROCESSER

Både usynlighed og hyper-synlighed har en tendens til at fremme det, man kunne kalde objektiveringsprocesser. Altså det forhold, at man løbende tvinges til at reflektere over, tale om og oversætte træk ved sig selv for andre, hvorved disse træk skærpes og samtidigt mister deres karakter af selvfølgelighed. Det er den tredje ting, jeg gerne vil fremhæve. Objektivering er naturligvis ikke noget, der kun hører minoritetspositionen til – det er noget, alle oplever i større eller mindre grad, og ikke mindst i kontekster præget af kulturel og religiøs diversitet. Men karakteren af det 'objekt', der skabes – for eksempel bestemte former for religiøs identitet, bestemte teologier, eller bestemte normer for omgang med andre, der ikke deler ens religion – afhænger af arten af det pres, der har fremtvunget objektiveringen, og de ressourcer man har til at håndtere det. For nogen betyder presset, at man netop udbygger, betoner og legitimerer de punkter, som omverdenen bemærker og måske problematiserer. Man kan blive konfliktsøgende eller det modsatte: vende sig bort og primært omgive sig med folk, der deler ens livsvilkår og overbevisninger. Objektet bliver hårdere og mere uigennemtrængeligt, og man forsvarer det nidkært. Det er blandt andet det, man ser i radikaliseringsprocesser, og også i visse former for politisk mobilisering. Eller man søger måske aktivt at nedtone de punkter, der møder kritik eller tiltrækker sig uønsket opmærksomhed, fordi interaktionen omkring disse punkter er svær eller smertefuld. Men interaktionen skaber stadig en objektivering, blot

er objektet internaliseret i stedet for at danne basis for fælles organisering. Det vil også ofte være skamfuldt og derfor tungt at bære, fordi man i nogen grad overtager omverdenens blik på én. Vrede og skam er derfor også to følelser, som minoritetsforskningen har været særligt interesseret i at udforske. Men objektiveringsprocesser kan også føre til, at man ser både sig selv og andre klarere. Som filosofen Jose Medina har peget på, så kan majoritetspositioner nogle gange indebære en vis arrogance og dovenskab i forhold til verdens indretning og ens egen plads og rolle i den. Tabet af selvfølgelighed, som minoriseringen indebærer, kan skabe en større bevidsthed om begrænsningerne i ens eget udsyn og dermed en nysgerrighed såvel som ydmyghed overfor andres erfaringsverdener.

At have blik for minoritets-majoritetsrelationer er at have blik for, at vi uundgåeligt møder hinanden som andet og mere end enkeltpersoner med forskellige livstydninger eller moralske orienteringer. Vi møder også hinanden som socialt indlejrede væsener, hvis selvforståelser og mulige råderum allerede er, om end altid kun delvist, sat af eller begrænset af vores tilknytning til bestemte kategorier og positioner. Hvad man så stiller op med denne opmærksomhed er straks langt mere vanskeligt. Skal vi forsøge at møde den anden 'på ny', som et unikt menneske med sin egen historie; en historie hvis konsekvenser ikke umiddelbart kan læses ud af hudfarve, påklædning, eller sprog? Skal vi møde hinanden med en bevidsthed om den andens potentielle kollektive sårbarheder og forsøge at vise hensyn på forkant, så at sige? Eller noget helt tredje? Der er – til trods for hvad stemmer påstår både på den ene og den anden fløj i de identitetspolitiske debatteringen nemme løsninger, og uanset hvad man gør, så risikerer man at skyde forbi. Det eneste sikre er derfor, at vi alle har brug for et vist mål af rummelighed og tolerance overfor de fejl, vi uundgåeligt begår i vores omgang med hinanden.

2020

INSPIRATION TIL VIDERE LÆSNING

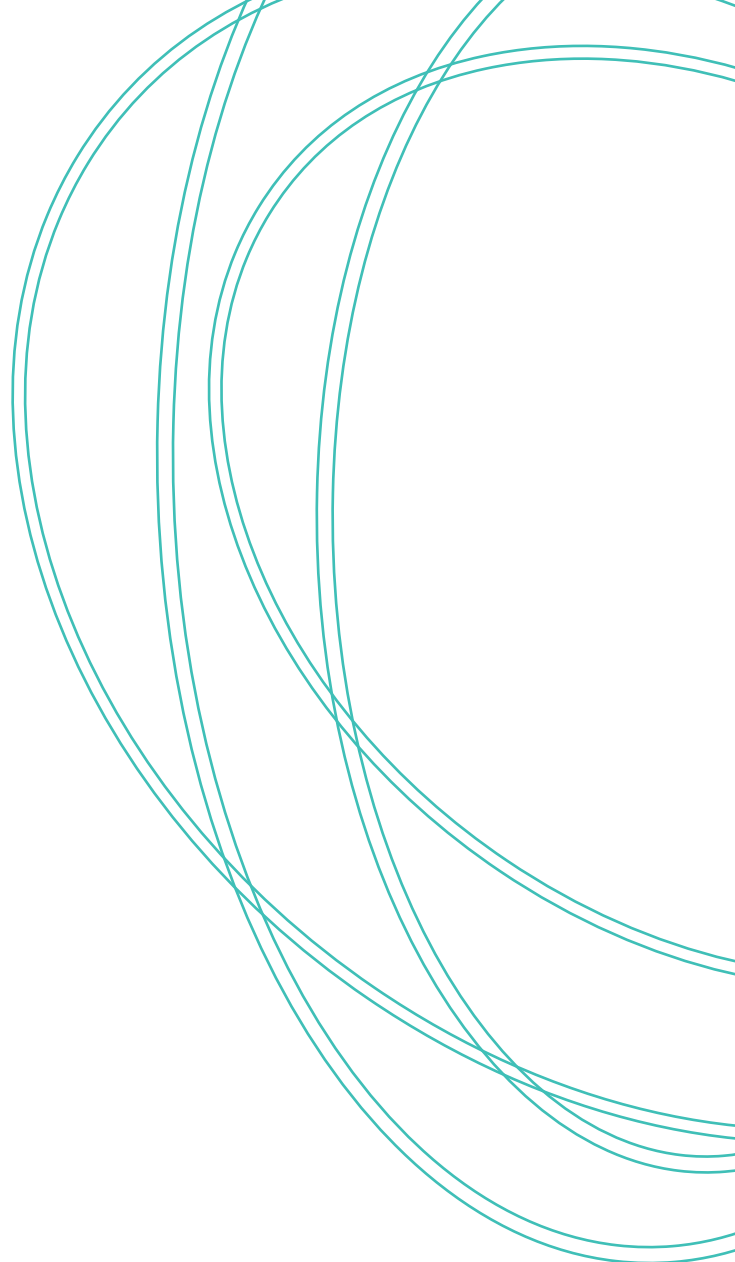
Goffmann, Erwin: Stigma- om afvigerens sociale identitet, Samfundslitteratur 2009 (opr. Engelsk 1963)

Haddad, Yvonne Y.; et. al. (eds.): Muslim Minorities in the West. Visible and Invisible, AltaMira Press 2002

Krag, Helen: Mangfoldighed, magt og minoriteter, Samfundslitteratur 2007

Medina Jose: The Epistemology of Resistance, Oxford University Press, 2012

Charles Taylor: A Secular Age, Harvard University Press, 2007

LÆS MERE OM RELIGIONSMØDE PÅ WWW.RELIGIONSMOEDE.DK

På www.religionsmøde.dk kan du finde flere F&R-artikler om "ReligionsmødeR". Læs fx Hans Raun Iversens bud på en religionsmødeteologi i hans artikel "Livsholdningsmæssigt krydspresede menneskers brug af de skandinaviske folkekirker som ramme om fejring af livsovergange". Og læs Hans Jørgen Lundager Jensens artikel "Om ritualer og rum for religion", hvor han undersøger hvad et ritual er, og hvad betingelserne kan være for ritualafholdelse og -deltagelse i Danmark, i folkekirken og i nutiden.

KONTAKT FOLKEKIRKE & RELIGIONSMØDE

Ane Kirstine Brandt, konstitueret generalsekretær, AKB@religionsmoede.dk

Folkekirke & Religionsmøde

Peter Bangs Vej 5B

2000 Frederiksberg

Tlf. 38 38 49 91

www.religionsmoede.dk

mail@religionsmoede.dk

